

A Doktoranduszok Országos Szövetsége Elnökségének álláspontja szerint a Nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény 2013 őszén esedékes módosítása lehetővé teszi a doktoranduszok élethelyzetének javítását és a kutatói életpálya vonzóbbá tételét a legtehetségesebb fiatal diplomások számára. Lehetőség nyílik egy, a doktoranduszok után fizetendő „hallgatói normatíva” törvényi nevesítésére éppúgy, mint egy komplex felsőoktatási életpálya-modellbe ágyazva a doktoranduszok pályaképének konkretizálására, vagy a doktoranduszi léthez kötődő szociális kérdések megnyugtató rendezésére. A 2013-as módosítás alkalmat teremt továbbá arra is, hogy a doktorképzés bizonyos tartalmi elemeit újragondolja a jogalkotó.

Gyermekvállaláshoz kötődő juttatások kérdése

A doktori képzés ideje a PhD- és DLA-hallgatók jelentős hányadánál legalább részben fedi azt az időszakot, ami a családalapítás optimális ideje. A doktorandák gyakran kényszerülnek arra, hogy válasszanak: családot vagy tudományos karriert szeretnének? Az átlagos doktoranda 23-24 éves korában szerzi meg mesterszintű diplomáját, és ezt követően kezdi meg legalább három éven át tartó doktori tanulmányait, ami azt jelenti, hogy legjobb esetben is 26-28 éves korára jut el a fokozatszerzésig. Ez azonban csak a tudományterületek egy kisebb részére jellemző, az empirikus kutatásokat is folytató PhD-hallgatók tipikusan három évnél hosszabb idő alatt tudják kutatásaikat olyan készülségi szintre juttatni, ami lehetővé teszi a sikeres doktori védést.

A gyermekgondozási díj számításánál a biztosítottként, keresőként eltöltött időt veszik figyelembe, ebbe a körbe viszont – sajnálatos módon – a PhD- vagy DLA-ösztöndíjjal folytatott tanulmányok ideje nem számít bele. Mivel a gyermekszületek számának növekedése kiemelt nemzetpolitikai cél, ráadásul a magasán kvalifikált szülők várhatóan gyermeküknek is egészségesebb, a szellemi és testi fejlődésüket jobban szolgáló környezetet tudnak teremteni, ezért kiemelt cél lenne a doktorképzésben résztvevő párok gyermekvállalásának támogatása. A gyermekvállalási időszak kitolása egyébként azért sem szerencsés, mert a magasabb életkorban bekövetkező terhességek esetén nagyobb a komplikációk kialakulásának esélye, ráadásul a későbbi gyermekáldás érdemben csökkentheti a született gyermekek számát.

A DOSZ Elnöksége javasolja, hogy az Nftv. módosítása támogassa a PhD- vagy DLA-képzésben folyósított ösztöndíj, a pre- és poszt doktori ösztöndíjas időszak, illetve maga a doktoranduszi-doktorjelölti jogviszony figyelembevételét a gyermekvállaláshoz kötődő támogatások számításánál! Ez a gesztusértékű kezdeményezés, tekintettel a PhD- és DLA-hallgatók alacsony létszámára, nem okozna érdemi növekményt a központi költségvetési kiadási oldalán.

Kollégiumi elhelyezés kérdése

További könnyítés lenne, ha volna lehetősége a házas és gyermeket nevelő doktoranduszoknak a felsőoktatási intézmény kollégiumában elhelyezést igényelni, amennyiben van olyan komfortfokozatú kollégiumi férőhely, diákapartman, ami megfelelő környezetet biztosít a gyermekneveléshez. Ezzel nagyban könnyíthető volna a doktoranduszok élete, családalapítása, hiszen a PhD/DLA-hallgató olyan házastársa és gyermeke is beköltözhetne a kollégiumba, aki a felsőoktatási intézménnyel semmilyen jogviszonyban nem áll.

A DOSZ Elnöksége javasolja, hogy az Nftv. módosítása tartalmazza a kollégiumi és diákpartmanban lévő férőhelyek igénybevételére vonatkozó szabályok olyan irányú átalakítását, ami lehetővé teszi, hogy a PhD- vagy DLA-tanulmányokat folytató hallgatók házasújsa és gyermeke is kaphasson férőhelyet függetlenül attól, hogy jogviszonyban áll-e a képzést nyújtó felsőoktatási intézménnyel!

Doktoranduszi időszak beszámítása a nyugdíjjogosultság megállapítása során

A társadalom általános elöregedése miatt elképzelhető, hogy az öregségi nyugdíjjogosultság eléréséhez az állampolgároknak a jövőben szigorúbb feltételeket kell teljesítenie. Ennek következtében előfordulhat olyan helyzet, hogy a nyugdíjjogosultság eléréséhez rendkívül hosszú időn keresztül fennálló munkaviszony (szolgálati idő) válik szükségessé, amelyet a doktori képzést nappali munkarendben folytató PhD- és DLA-hallgatók a képzés ideje miatt nem tudnak majd teljesíteni.

Hasonló probléma állhat elő akkor, ha a fokozatot szerzett doktorandusz valamilyen ok miatt idejekorán nyugellátás igénybevételére szorul – például olyan mértékű rokkantságot szenved el, amely mellett lehetetlen a munkavégzés. Ebben az esetben is a folyósított nyugdíj mértéke nagyban függ a ledolgozott munkanapok számától, ami hátrányosan érinti a nappali munkarendű PhD- és DLA-hallgatókat, akik tanulmányaik idejét nem vétethetik figyelembe a nyugdíjjogosultság vizsgálata során. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a nappali tagozatos doktoranduszok ugyanolyan értékteremtő-értékmegőrző teljes értékű munkát végeznek, mint a felsőoktatási intézménnyel foglalkoztatási jogviszonyban lévő oktatók. A doktoranduszok jelentős része a kötelező kutatási feladatai mellett – az esetek döntő többségében külön juttatás nélküli – oktatási, mentori, tehetséggondozási, publikációs, adminisztrációs tevékenységeket is végez. Ezért jogosnak véljük azon igényünket, hogy a nappali tagozatos doktori képzés évei számítsanak bele a nyugdíjjogosultság megállapításába. Hangsúlyozzuk, hogy amennyiben támogatandónak ítélik kérésünket, akkor azt visszamenőleges hatállyal is érvényesítsék, hisz a korábbi doktorandusz jogviszonnal rendelkező kollégáink is hátrányt szenvednek ezen a téren.

A DOSZ Elnöksége javasolja, hogy az Nftv. tervezett módosítása támogassa a PhD- vagy DLA-képzésben eltöltött idő, megszerzett ösztöndíj nyugdíjjogosultság vizsgálata során történő figyelembevételét!

Doktoranduszok után fizetett hallgatói normatíva

Hosszabb távon részint a doktoranduszok élethelyzetét, részint pedig a doktoranduszok érdekképviseletének működését is könnyebbé tenné egy, az állami ösztöndíjas finanszírozásban tanulmányokat folytató doktoranduszok után az állam által folyósított doktorandusz-hallgatói normatíva létrehozása. Ebből a doktoranduszok után folyósított, intézményi szinten elosztott új normatívából lehetne például tudományos kutatások, előadások finanszírozását megvalósítani (pályázati alapon); csökkenteni az egyes doktoranduszok közötti szociális különbségeket különleges helyzetek, így különösen gyermekvállalás esetén; lehetne rendezni a doktoranduszok által végzett oktatási-oktatásszervezési munka ellentételezését; de a jelenleg költségvetés nélkül működő intézményi doktorandusz önkormányzatok működését is ebből lehetne finanszírozni. A különböző pályázati alapon elérhető pénzek elosztásával végre lehetőség nyílna arra is, hogy a doktoranduszok ösztöndíj formájában jelentkező jövedelmét – részben – teljesítményalapúvá alakítsa. Ezzel lehetőség nyílna a kimagasló egyéni doktoranduszi teljesítmények premizálására, a doktoranduszok motiválására. Ez a stratégia összhangban

lehetne a Nemzeti Kiválóság Programban folyósított ösztöndíjak rendszerével is, ráadásul ez a képzőhelyeken megjelenő, az egyéni teljesítményeket jól leképező díjazás akár meg is könnyítheti a pályázatok elbírálását.

A doktoranduszok után fizetett hallgatói normatíva igényelné ugyan többletforrások bevonását, hiszen ezt semmiképpen sem volna szabad a jelenlegi hallgatói vagy doktoranduszi normatívából elkülöníteni, hanem új forrást kellene rendelkezésre bocsátani. Amennyiben új források rendelkezésre bocsátása nélkül kerülne sor a források pántlikázására, az vagy ellehetetlenítené a graduális képzésben tanuló hallgatók esetében például az ösztöndíjainak kifizetését, ha a hallgatói normatíva egy részét csoportosítanák át illetően módon; vagy pedig a doktoranduszi ösztöndíjak mértékének csökkenését eredményezné, ha a doktorandusz ösztöndíjak egy részét vonnák el, ami nyilvánvalóan a PhD/DLA-hallgatók érdeke ellen való.

A DOSZ Elnöksége kéri, hogy az Nftv. módosítása rendelkezzen egy új, doktorandusz-hallgatói normatíva létrehozásáról!

A felsőoktatási életpálya-modellbe integrált doktorandusz-pályakép

A köznevelésben a 2013/2014-es tanévvel bevezetésre kerülő pedagógus életpálya-modell nagy reménységgel tölti el mindazt a több ezer főt, aki életét a gyermekek nevelésének szentelte. Amennyiben a modell szerves alkotóelemét jelentő bérkompenzáció is sikerrel, a tervek szerint bevezetésre kerül, a köznevelésben tevékenykedő valamennyi szakember elnyerheti élethivatásának méltó megbecsülését.

A köznevelés után azonban egy ehhez hasonló életpálya-modellre kell bevezetni a felsőoktatásban is. Jelen pillanatban a felsőoktatási életút alakulása az oktatók esetében meglehetősen esetleges, hiszen a tudományos előmenetelhez gyakran nem elegendő az előre nevesített teljesítmények elérése (például a PhD- vagy DLA-fokozat megszerzése, a habilitáció), hanem szerencsés fiskális helyzetnek is fenn kell állnia. Addig, ameddig az egyes felsőoktatási intézmények költségvetési helyzete megakadályozhatja, hogy egy tanársegédből adjunktus, adjunktusból docens vagy docensből professzor legyen, nem beszélhetünk kiszámítható felsőoktatási életpályáról. Ez óhatatlanul azt eredményezi, hogy a kimagasló tehetségű oktatók és kutatók külföldön folytatják pályájukat, ahol adott esetben a magyarországi bér többszörösét keresve, sokkal jobb kutatási körülmények között tevékenykedhetnek. Az utóbbi években számos sikeres kezdeményezés indult a tehetségek elvándorlásának megelőzésére (például a Nemzeti Kiválóság Program Kereteiben elérhető ösztöndíjak), vagy a már kivándorolt magyar kutatók hazacsábítására (például a Magyar Tudományos Akadémia Lendület-programja), azonban egy kiszámítható felsőoktatási életpálya-modell bevezetése bizonyosan alkalmas lenne arra, hogy a nemzetközi mobilitást a végleges külföldre költözés helyett a vendégoktatói vagy vendégkutató státuszok betöltésével teljesítse ki a hazai tudósok előtt.

Ebben a felsőoktatási életpálya-modellben kell rendezni a doktoranduszok pályaképével kapcsolatos kérdéseket is. Természetesen egy ilyen modell bevezetése nem eredményezheti azt, hogy aki egyszer bekerül a PhD- vagy DLA-képzésbe, az automatikusan fokozatot szerezzen, majd „klasszikus” felsőoktatási életpályát járjon be, hiszen a tudomány művelése minden esetben nélkülözhetetlenné teszi az egyéni képességek teljes kibontakoztatását. A doktori képzés több szempontból is csiszolja a jelöltek képességeit, hiszen olyan új kutatói és előadói attitűdök elsajátítására nyílik lehetőség, amelyek nélkül nem lehetséges a felsőoktatásban létezni. Erre azonban nem mindenki képes, mások pedig egyéni

teljesítményük alacsony nívója miatt kénytelenek elhagyni a felsőoktatás és a kutatás világát.

Sajnos az utóbbi években egyre gyakoribbá vált az a jelenség, hogy a PhD- vagy DLA-képzések nem rendelkeznek igazi kifutással: a fokozatot sikeresen megszerző kollégák forráshiány vagy a hallgatói létszám csökkenése miatt nem tudnak elhelyezkedni a felsőoktatásban, noha kvalitásaik alapján okvetlen lenne ott helyük. Ez az állapot számos tehetséges diplomást riaszt el doktori tanulmányok megkezdésétől, ami hosszú távon érdemben teszi majd nehezzé a társadalom és a nemzetgazdaság diplomások iránti igényének kielégítését.

A doktoranduszi pálya vonzóerejét az elérhető ösztöndíjak alacsony összege is jelentősen csökkentti. A jelenlegi nettó százezer forintos ösztöndíj nem alkalmas arra, hogy a legtehetségesebb reménybeli doktoranduszokat a PhD- vagy DLA-képzés irányába vonzza a versenyszféra többszörös bérei elől. Bizonyos tudományterületek, így például az informatika esetén pedig akár el is lehetetlenülhet a jövőben a felsőfokú képzés, amennyiben nem lesz elegendő mennyiségű és minőségű doktori fokozattal rendelkező szakember. Ebből kifolyólag okvetlen szükség van a doktoranduszok ösztöndíjának megemelésére, ezzel párhuzamosan pedig – a bérfezülségek elkerülése végett – a felsőoktatásban dolgozó oktatók és kutatók bérének rendezésére a köznevelésben bevezetendő bértáblával arányosan.

A DOSZ Elnöksége javasolja, hogy az Nftv. következő módosítása rendelkezzen egy felsőoktatási életpálya-modell bevezetéséről, amely tartalmazza a doktoranduszok pályaképezésének rendezését is!

A doktorképzés egyes tartalmi elemeinek megújítása

A PhD- és DLA-képzés mindamelllett, hogy a versenyszférában jól kamatoztatható tudást biztosít a fokozatot megszerző szakembereknek, a felsőoktatási rendszer, valamint az akadémiai szféra oktatói és kutatói utánpótlását is biztosítja. A képzés jelenlegi rendszere azonban nem teljesen alkalmas arra, hogy kielégítse a vele szemben – jogosan – támasztott igényeket.

A felsőoktatásban oktatóként tevékenykedő szakemberek saját szakterületük elismert képviselői, akik kimagasló kutatási eredményekkel bírnak. Feladatuk azonban a kutatás mellett – egyre nagyobb arányban – az oktatói szerep sikeres ellátása is. Ezt azonban legtöbbször pedagógiai és pszichológiai előképzettség nélkül végzik, amelynek eredményeképp nem biztos, hogy képesek teljes tudásuk átadására. *A DOSZ Elnöksége javasolja, hogy a jövőben a doktoranduszi képzésnek legyen része a PhD- és DLA-hallgatók pedagógiai és pszichológiai felkészítése, továbbá az előadói képességek tudatos fejlesztése is!*

A fiatal kutatók pályakezdésükkor számtalan kihívással szembesülnek, amelyek megoldásában – jelenleg – csak részben számíthatnak a doktori iskolákra. A jelentkező tudományetikai kérdések megválaszolása és a pályázatírási ismeretek tanítása a sikeres kutatói tevékenység végzésének alapfeltételeit jelentik, míg a tudománykommunikációs ismeretek fejlesztése az elért eredmények hatékonyabb hasznosulását eredményezheti. *A DOSZ Elnöksége javasolja, hogy az Nftv. 2013 őszi esedékes módosítása tegye kötelezővé a PhD- és DLA-képzések keretében a tudományetikai, pályázatírási és tudománykommunikációs ismeretek oktatását!*